

25. märtsil möödus 70 aastat 1949. aasta märtsiküüditamisest

1949. aasta 25. märtsil viis Nõukogude võim vägivaldselt Siberisse rohkem kui 22 000 Eesti inimest, keda tembeldati „sotsiaalselt võõraks elemendiks“. Selle päeva puhul toimusid mälestusüritused üle Eesti.

Esimest korda kogunesid riigitegelased ja rahvas seda kurba tähtpäeva meenutama Maarjamäe kommunis-

miohvrite memoriaali.

Mälestustseremoonial astusid sõnavõtuga üles Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid, justiitsminister Urmas Reinsalu, Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste ja Eesti Korporatsioonide Liidu esindaja Karol Paan. Mälestuspalvuse pidas EELK peapiiskop Urmas Viilma. Asetati pär-

jad ja süüdati küünlad, memoriaali mälestuskoridoris kõlas Arvo Pärdi „Spiegel im Spiegel“.

Mälestuspäeva korraldasid Inimõiguste Instituut, Eesti Mälu Instituut, Tulipisar, Eesti Memento liit, Eesti Üliõpilaskondade liit ja Justiitsministeerium.

Fotod: Heidi Tooming

Tseremoonia käigus avati pärast memoriaali valmimist inimeste abiga väljaselgitatud 200 ohvrikuule pühendatud uued nimetahvlid ja mälestusplaat teadmata kadunud ohvritele.

Jätkuvast tööst räägib Meelis Maripuu Eesti Mälu Instituudist.

Foto: Eesti Mälu Instituudi fotokogu

Traditsiooniliselt süüdatakse 25. märtsil kella kuueks õhtul mälestusküünlad Tallinnas Vabaduse väljakul, Tartus Raekoja platsil, Pärnus Iseseisvuse väljakul ja Narvas Raekoja platsil.

Vabaduse väljakul on maha märgitud Eesti kaardikontuur, millele on kantud raudteeliinid, kust saatuslik teekond alguse sai. Lasertehnoloogiaga kuvatakse Vabaduse väljakul hoone seinale märtsiküüditamise lugu, samuti küüditatute nimed.

Tallinn

Foto: Heidi Tooming

Narva

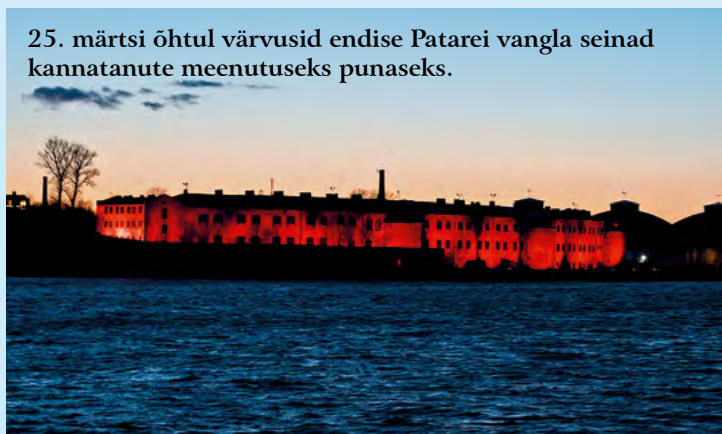
Tartu

Pärnu

25. märtsi õhtul värvusid endise Patarei vangla seinad kannatanute meenutuseks punaseks.

Vabariigi presidendi Kersti Kaljulaidi kõne märtsiküüditamise mälestustseremoonial

Fotod: Heidi Tooming

Märtsikuu 70 aastat tagasi oli karge ja lumine. Kevade ootuse lõikas paljudes meie kodudes läbi kurjuse koputus uksele.

Kalju Lepik on paguluses kirjutanud:

Magav maimuke kambrist kisti,
taadi sülest kogunisti.
Mulla alla taat magama -
sinna kus viha valuvärvi,
valu lume valget värvi.
Risti ei kellegi haua.

Rattad ruttasid raua.

Kellele ma kaeban kurja,
kurjale, et kargaks turja.

See märtsikuu päev 1949. aastal oli neile 20 000 inimesele senise elu lõpp. Kõik läksid – sülelapsed, vanavanemad, emad ja isad, tütreid, pojad. Kellelegi ei halastatud. Nii, nagu ka juunis 1941 ja vahepealsetel ning hilisematel rasketel aastatel. Sest viidi kogu aeg. Võeti tänavalt kaasa emad ja isad. Seda võis juhtuda iga päev.

Küüditati eestlasi, venelasi, juute, sakslasi – paljude erinevate rahvuste esindajaid. Nad kõik olid vaenlaseks totalitaarsele režiimile. Nad ei sobinud selle võimuga. Võõra võimuga, kes meid ei usaldanud ja meid kartis.

Massiline vägivald rahulike elanike vastu oli okupatsioonirežiimi juurutamise küüniline vahend, sest hirm oli see, mis pidi kindlustama nende süsteemi kestmise. Süütuud inimesi nimetati „rahvavaenlasteks“, „bandiitideks“, „natsionalistideks“ või „ku-

lakuteks“ ideoloogilistel ja propagandistlikel põhjustel, vaenu ja umbusu külvamiseks, julmade tegude õigustamiseks.

Mälestades täna küüditatud kaasmaalasi, mälestame kõiki kommunismi ja natsismi ohvreid, sõltumata nende rahvusest, nende kodumaast ja usutunnistusest. Nad kõik on inimsusevastaste kuritegude ohvrid, nad kõik on totalitaarsete režiimide ohvrid.

Kõige väärikam monument kõigile nendele süüitutele ohvritele on vabaduse, õigusriigi ja demokraatia kindlustamine. Ainult vabadus, õigusriik, kõik meie demokraatlikud vabadused üheskoos hoiavad ära õuduste kordumist, sest sellised kuriteod saavad toimuda vaid demokraatlike vabadusteta ühiskonnas.

Seda arusaamatum on totalitaarsete režiimide ülistamine või õigustamine, sest meie Eesti inimesed on just demokraatia ja õigusriigi puudumise tõttu kõige enam ja kohutavalt kannatanud. Meie mäletame neid aegu veel väga selgelt. Me oleme ise kodus neid mälestusi kuulnud. Me jagame neid mälestusi oma lastega. Ja me ei soovi mitte kunagi totalitaarset režiimi siia tagasi. Ükskõik, millist päritolu – ka mitte kodukasvanud.

Kuid alati peame mees hoidma, et miski ei pruugi olla kunagi kindel ja inimeste õigused ja vabadused võivad kaduda vaid mõne üksiku hetkel kasuliku valikuga või vähemalt neutraalsena tunduva valikuga, mis on tehtud muud moodi, kui demokraatlikest väärtustest lähtuvalt. Tuletan meelde teie saatusekaaslase, küüditamise üle elanud Lennart Meri mõtet ajast, kui meie saamine Euroopa Liitu ja NATOsse oli suur küsimärk: „Molotovide ja Ribbentropide aeg on möödas ega

tule kunagi tagasi,“ – ja ta lisas tingimuse – „kui me oma põhimõtetele truuks jääme. Kui me toetame suurtele, et vabaduse, demokraatia ja õigusriigi põhimõtteid võivad väikeriigi tõsta suurtest suuremaks.“

Vaid demokraatlik ja vabadusi austav riik saab apelleerida rahvusvahelisele õigusele ja õiglusele. See kõik on meie kindlustuspoliis.

Kallid kaasmaalased!

Me ei ole üks, ja me ei taha enam iial olla üks. Meiega koos on meie liitlased – ja nad on meie liitlased, sest nad hindavad samu väärtusi. Need on riigid, kus peetakse oluliseks demokraatiat, kodanike õigusi, õigusriiki. Maailmas ei ole olnud ega ka tule lihtsaid aegu, kus demokraatlikel väärtustel rajanev maailm püsis iseenesest ning ilma samameelsete riikide koostöö ja pideva pingutusega. Maailm pühib vaba ainult siis, kui me hoiame maailma vabana. Koos saame seista totalitaarse mõtelaadi taastumise ja kõikehaarava julmuse vastu. Saame seista ühiskonna eest, kus keegi ei tunneks hirmu.

Kallid sõbrad, kallid kokkutulnud!

Siin, selle monumendi juures on kõige parem hoida meie iseseisvust, demokraatiat ja kodanikuvabadusi. Siin, sellest mustast müürist hoiatatusena, saame olla kindlad, et kurjus enam kunagi meie inimeste ustele ei koputa. Siin, selle värskel monumendi juures, mis juba on saanud paljudele kohaks, kus meenutada, kuhu tuua küünlaid, kuhu tuua lilli, kus käia mõtisklemas – siin on hea mõelda. Vabadus on kõige kallim.

Hoiame Eestit!

Eesti Memento Liidu juhatuse esimehe Arnold Aljaste kõne märtsiküüditamise mälestustseremoonial

siis kodudes laiutasid küüditajad...

Olin pooleteiseaastane, kui vanemad Eestisse tagasi lubati, seetõttu mul oma mälestusi sellest ajast pole, küll olen palju vestelnud inimestega, kes neid aegu mäletavad. Kui küsisin elust Siberis Sirje Tarvelt, kes oli küüditamise ajal nelja-aastane, rääkis ta, kuidas kohalikud poisid neid fašistideks söimasid ja patsist tirima kippusid ja kuidas ta siis jõudumööda poistele tuupi tegi. Kui küsisin nälja kohta, siis nägu tõsines ja ta vastas: „Jah, nälg oli küll – aga kui juba kevadel nõges välja tuli, mis nälga siis enam!“ ja jutt läks poistele tuupi tegemisest edasi... Täna hommikul rääkis Sirje Haapsalu raudteejaamas kunstirühmituse SLED näituse avamisel: „Peale esimesi raskeid aastaid kosuti kiiresti, just Eesti mehed ehitasid traktori Stalinets mootoriga generaatori ja andsid külale voolu, hommikul tunni ja öhtul kaks, päeval kasutasid voolu omaehitatud saekaatri ja viljaveskis.“ **„Paese pinna sool ja elujõud!“**

Meil on rääkida oma lugu siin paesel Läänemere kaldal, elu ei ole olnud lihtne, kannatusi on olnud palju, kuid me ei ole nendest teinud kultust ega kavatse ennast haletseda – vastupidi, just toetudes mälule saame kinnitada, et meid ei murra miski. Eesti Vabariigist räägitakse tihti kui imest, küllap nii ongi, aga see ime on meie endi poolt loodud! Räägime oma ajast ja loost, et ei läheks meelest... Oleks neljakümnendatel Põhjasõjaaegne küüditamine meeles olnud, mil Siberisse kihutati jala 10 000 eestimaalast, kus 9 kuud kestnud rännakul surid pooled – kas me siis oleks end naabri meeleva da nii kergelt andnud?! Meil on rääkida lugu ja selle loo jutustamisel on Memoriaal suureks abiks, oleme tänulikud kõigile, kes selle sünnile kaasa aitasid. Meie

soov oleks siin näha palju rohkem nimesid, eelkõige tööpataljoni mehi, kes Venemaal surnuks näljutati. Kuulub nende ühingki Eesti Memento Liidu ridadesse. Aeg annab arutust...

25. märtsil 1989. a. kogunesid represseeritud Tallinna Linnahalli, et asutada ühing, mis uuriks eesti rahva kallal toimunud kuritegusid, dokumenteeriks neid, koostaks nimekirju represseeritute, avaks mälestusmärke ja seisaks represseeritute õiguste eest – sündis Eesti Memento Liit. Täna 30 aastat tagasi oli oma riik veel unistustes, võõrvägede lahkumiseni oli viis aastat ja viis kuud. Kas nad ei kartnud? Olid nemad ju omal nahal, kõige otsesemalt tundnud repressiivaparaadi võimekust, seisnud püssitorude ees, nii mõnigi istunud kuude kaupa surmamõistetute kambris... Küllap ka kartsid, aga teha oli vaja. **„Paese pinna sool ja elujõud...“**

Eestimaal on eelkäijatest alati lugu peetud, meenutame hetkeks jõuluõhtul säravaid surnuaedu! Selleks, et mälestuseks küünal süüdata, ei vaja me korraldust ega käsku, järelkontrollist rääkimata. Süüdakem küünlad hukatute, hukkunute mälestuseks ja tagasitulevatele austuse märgiks. Kui pea peaks heast elust „umbe minema“, siis tulgem ikka siia, alati tuulisesse mälestuste, meenutuste koridori, et meie mõtted saaks selgeks puhutud!

Represseeritute nimel tänan teid: Tulipisar, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Õpilasesinduste Liit, Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Mälu Instituut, Inimõiguste Instituut, noorteühing Avatud Vabariik, kunstirühmitus Sled, Okupatsioonide ja vabaduse muuseum Vabamu ja Justiitsministeerium. Suured tänud Memento maakondlikele organisatsioonidele.

Elagu Eesti!

Austatud president! Lugupeetud valitud ja seatud! Ekstsellentsid!

Represseeritud, meie sõbrad ja toetajad!

25. märtsi esimestel tundidel 70 aastat tagasi algas suursüüditamine, mis vältas päevi ja mille käigus saadeti Eestist välja pea 22 000 kaasmaalast.

Virve Osila, luuletaja hingelt, mitte ametilt - just nii ta end nimetab -, on kirjutanud järgnevad read:

Pool Eestimaad jäi tühjaks ühe ööga.

Läks massiliseks rahva väljaveoks.

Tööraha võimu oli pahandatud tööga!

Kõik rakud pihus loeti kuriteoks.

Nii loomavagunites põhja veeti

me paese pinna sool ja elujõud.

Küüditajate eesmärk sai täidetud, vastuseis kolhooside moodustamisele oli suuresti murtud, ka metsavendade vastupanu hääbus, kuna enam ei olnud küldes toetajaid ega toiduainetega varustajaid. Inimesed, kes viidi, et nälja ja raske tööga tapetud saada, suutsid korra saata imesid. Kuigi paljud vanemad ja nõrgemad raske töö ja nälja tõttu surid, suudeti end üles töötada. Oma käsitöid ei vahetatud enam piima, vaid lehma vastu, ehitati üles tared ja loomalaudad, mil-liseid sealkandis keegi näinud ei olnud. Oldi kulakud - väärt Siberisse saatmist, kui nad seal juba ei oleks olnud. Esimesel võimalusel tuldi tagasi, kuigi selleks tuli jätta oma tared ja loomad kohalikele, sest müüa õnnestus neid vähestel. Mitte kõiki ei lubatud kodukohta ja kui lubatigi,

Fotod: Heidi Tooming

MEMENTO 30

25. märtsil täitus kolmkümmend aastat päevast, mil üle kahe tuhande represseeritu raske saatusekoormaga inimese tuli kogu Eestist kokku Tallinna Linna-
nahalli ja asutas Memento.

Paljud alustajatest pole enam meie seas. Meenutagem tänuga neid inimesi, kes löid Memento ajal, mil see nõudis mitte ainult tarmukust, vaid ka julgust. Olgu nimetatud mõned neist tegusatest inimestest, kes algatasid, organiseerisid ja kutsusid kokku asutamiskoosoleku: **Astra Ellmann, Elmar Joosep, Aleksander Levin, Tiia Nurmis, Aadu Oll, Arno Pihlak, Aadu Rast, Mare Saks, Leo Schmidt, Leo Tälve, Oie Tipner, Hillar Vaherma, Helmi Veske** jt. Olgu siin ka esimese (22.04.89 valitud) volikogu eestseisus: **Tõnu Lagle, Aleksander Levin, Nikolai Osbornev, Aadu Oll, Jüri Pertmann, Matti Päts, Aadu Rast, Leo Schmidt, Heino Tallo, Enn Tarto, Rein Väli.**

Memento väike juubel nõuab väärilist tähistamist, Teataja ruum jääb selleks kitsaks, vaja oleks eraldi väljaannet. Seda plaani on mõnda aega peetud. Ehk saavad kõik ühendused oma ajaloo ikkagi kirja pandud, ega seda tööd saa kaua edasi lükata.

Üks Memento 30. aastapäeva ühise tähistamise plaan on aga paigas – tuleme ju kokku augustis, kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäeval Pilstiveres, kus on kõigile ruumi ja suvi soosib kohaletulekut.

Eesti Õigusvastaselt Represseeritute Liidu "Memento" esimese esimehe Aadu Olli (1932-2003) juhtkiri esimeses "Memento" lehes on meenutamist väärt ja mõtlemapanev ka tänasel päeval.

Alustuseks

Pärast stagnaaja lõppu on Eestis tekkinud juba hulk igasuguseid liikumisi, liite, seltse, organisatsioone ja parteisid kõige erinevama liikmeskonnaga, väga mitmesuguste eesmärkide ja taotlustega – meie Eesti ehitamisest kuni oma tänava haljastamiseni. Ja küllap on demokraatlikus ühiskonnas, milleni tahame jõuda, neil kõigil oma koht. Kõik nad ühendavad inimesi, kujundavad ühiskonda.

Meie Liidul – Eesti Õigusvastaselt Represseeritute Liidul "Memento" on üks omadus, mis teda põhimõtteliselt eristab kõikidest teistest ühendustest: meid liidavad ühised sihid, meid sundis liituma ühine minevik.

Meie Sinuga oleme need, kes on kõige valusamini tunda saanud totalitaarse sotsialismi olemust. Meie elu parimad aastad on mööda läinud vanglates, laagrites ja asumisel. Vorkuta ja Norilsk, Taišet ja Karaganda, Kasahstan ja Mordva, Kolõma ja Jakuutia ei ole meie jaoks üksnes kohad maakaardil. Samuti ka Kirovi, Molotovi, Tomski ja Novosibirski oblast, Krasnojarski krai jne jne. Sinna jäi meie noorus ja tervis. GULAGi arhipelaagis ei ole saarekest, kus poleks olnud mehi ja naisi väikeselt Eestimaalt. Ja praegu ei oska veel keegi öelda, keda on rohkem: kas meid, kes me tulime tagasi, või meie kaaslasi, kelle põrm puhkab võõra maa mullas.

Ühine minevik on see, mis meid seob. Sa mäletad kindlasti meie vestlusi Pagari

keldris ja Patareis, suitsutunnil lõkke ääres, õhtuti barakis. Algul olime naiivsed, täis kindlat veendumust, et kõik see ei saa kaua kesta, et meie 10 või 25+5 on naeruväärt. Patarei akendest vaatasid paljud Tallinna lahele, täis lootust, et kohe ilmub sinna vabastav laevastik. Loomavagunite rataste müri-
nas liikusid jutud, et üle Narva jõe meid viia ei lasta. Ent aeg möödus ja meie naiivsed ulmad haihtusid. Karm elu purustas kõik lootused. Palju oli neid, kes langesid musta masendusse, palju oli neid, kelle päevad lõppesid mullakänkra all, jala külge seotud lipik, kalmutähiseks üksnes numbriga puuvai. Ometi, meie tulime tagasi.

See ühine minevik sundiski meid otsima üksteist ja looma oma liitu. Kes pole läbi elanud kõike seda, mis meie Sinuga, on vaevalt suuteline seda mõistma, sest meie kogetu ületas inimliku mõistmise võime.

Nüüd aga, mil oleme üksteist leidnud, oma liidu loonud, kerkib küsimus, miks me selle löime.

Me alustasime ühistest mälestustest, meenutasime lahkunud sõpru, otsisime kadunud omakseid ja tuttavaid. Muidugi, seda on vaja, ikka ja veel. Meie ülesanne on tingimata jäädvustada tulevatele põlvkondadele oma mälestused. Meie püha kohus on taastada ja teada anda kõigi nende nimed, kes seda ise pole teha saanud, kadunutena punase terrori surmalaagrites ja asumiskohtades. Kuid eesti rahvas peab teadma oma kaotusi. Ja kes veel, kui mitte

meie, oleks võimeline seda teada andma.

Me ei ole enam noored. Meie tervis on jäänud sinna, kaugele. Meie mälust on paljugi kustunud. Iga päevaga jääb meid vähemaks. Sellepärast peame ruttama, see on meie kohus nende ees, kes ei tulnud tagasi. Nende mälestuse nimel tuleb meil teha kõik, mis meie võimuses.

Me löime oma liidu selleks, et toetada üksteist, et aidata neid, kes meist on kõige viletsamad, kes kaotanud kõige rohkem. Selleks, et ühiselt seista oma õiguste taastamise eest. Me ei taotle mingeid eeliseid, me ei taha, et meid võrdsustataks nende personaalpensionäride ja veteranidega, kes meid omal ajal arreteerisid ja üle kuulasid, vagunitesse laadisid. Me tahame ainult seda, mis kuulub meile õigusega, seda, mis meilt vägivaldselt ära võetud. Me tahame, et režiim, kes pani toime koletuid kuritegusid, taanduks, et see partei, kes neid juhtis, tunnistaks ausalt ja otsekoheselt, ilma keermutatud toimepandut, nimetaks asju nende õigete nimedega.

Me ei ihka kättemaksu. Verd on Eesti pinnal valatud palju, liiga palju. Aga me tahame, et eesti rahvale oleks teada kuritegude toimepanijad. Seda pole vaja meile Sinuga. Meie teame neid isegi. Seda on vaja järeltulevatele põlvkondadele. Selleks, et midagi niisugust ei saaks korduda.

Me koondusime, lähtudes minevikust, aga meie pilk peab olema suunatud tulevikku. Meil Sinuga saab elu varsti elatud. Kõike seda, mis olnud, on võimatu hüvitada. Minu arvates on meie liidu peamine ülesanne selles, et tõkestada oma tegevusega mistahes võimalus totalitarismi ja terrori kordumiseks. Me peame suunama kogu oma jõu kõigi nende nähtavale toomisele ja neutraliseerimisele, kes tahaksid ükskõik missugusel moel taastada ühe inimgrupi võimu teiste üle.

Ei ole midagi pühamat ja väärtuslikumat inimest. Kellelgi ei tohi mitte kunagi olla õigust toime panna seda, mida tehti meiega ja meie mulda varisenud kaaslastega.

Meie peamine siht peab olema toetada neid jõude, kes tahavad üles ehitada vaba, sõltumatut, demokraatlikku Eesti riiki. Me ei tea praegu veel, milline see tuleb. Seda peab otsustama eesti rahvas. Aga me teame kindlalt, et selles Eesti riigis ei tohi olla kohta ei vägivaldse ega terrorile, ei vennatapule ega ülekohtule.

Oma täna ilmuma hakkavas ajalehes tahame oma jõu ja võimete kohaselt valgustada kõiki neid probleeme, millest äsja Sinuga arutlesime. Loodan, et Sinust saab meie ajalehe alaline lugeja, samuti kaastööline. Oleme ju saatuse- ja aatekaaslased.

Eesti Vabariik 101

23. veebruari hommikul mälestati Metsakalmistul riigivanemaid.

Riiklikul mälestustalitusel asetati pärjad Konstantin Pätsi perekonna rahulas, Tõnis Kinti, Aleksander Warma ja August Rei hauale, üheksale teadmata hauas puhkavale riigivanemale (Friedrich Akel, Ado Birk, Kaarel Eenpalu, Jüri Jaakson, Juhan Kukk, Heinrich Mark, Ants Piip, Jaan Teemant ja Jaan Tõnisson) püstitatud kenotaafile ning Lennart Meri ja Konstantin Kõniku hauale.

Kommunismiohvrite memoriaal areneb isamaaliste kogunemiste kohaks

Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid kutsus päev enne Vabariigi aastapäeva eestimaalasi Maarjamäele sündmusele “Eesti südames. Me hoiame nõnda ühte”

“Head Eesti inimesed!

...Astuda ette ja võtta vastutus, et vajalik tehtud saaks, nõuab alati üksjagu julgust. On olnud aegu, kus selle julguse eest tuli maksta oma vabaduse või eluga. Seda enam oleme tänulikud, et saame oma tänaseid tegemisi jätkata pinnalt, mida eelkäijad on meile ette valmistanud.

Kutsun teid 23. veebruaril kell 11 Maarjamäele kommunismiohvrite memoriaalile, et teha tänukummardus julgetele ja hakkajatele, kes on kandnud ja kannavad Eestit südames. Süütame küünla nende mälestuseks, keda enam pole, ning tunneme rõõmu neist, kes tegutsevad meie kogukondades täna. ...”

Kõnekoosolekul esinesid Vabariigi President, Kuusiku ja Iira külade külvavem Ants Kuningas ja Tallinna Reaalkooli abiturient, represseeritute järeltulija Kai Vallikivi. Üritusest võttis osa ka Eesti Memento Liidu esindus.

Soovijad said osaleda Eesti Mälu Instituudi grupiekskursioonidel, Omniva avas kohapeal postkontori, kust sai saata selleks päevaks loodud tasuta postkaarte tervitus- ja tänusõnadega.

Fotod: Heidi Tooming

Isamaa erakond ja Eesti Memento Liit uuendasid koostöölepet

Isamaa juhtivad poliitikud ja Memento esindajad kogunesid 18. jaanuaril erakonna ruumidesse, et taas kord kinnitada ühiseid huve. Varasem lepe sai täiendust ning allkirjastati järgneval kujul:

EESTI MEMENTO LIIDU JA ISAMAA ERAKONNA KOOSTÖÖLEPE

Eesti Memento liit ja Isamaa erakond leppisid eelseisvaks Riigikogu XIV koosseisu tegevusperioodiks kokku ühise tegevuse alljärgnevate põhimõtete alusel:

1. Toetada Maarjamäele rajatud kommunismiohvrite memoriaali aktiivset kasutamist ürituste läbiviimiseks. Toetada osavõtuga ja meediateavituste küüditamise mälestusürituste läbiviimist üle Eesti, sealhulgas Pilstveres.
2. Võtta vastastikku osa noorsoo isamaalise kasvatuse edendamise seotud üritustest. Leida uusi ühiseid noorsootöö vorme.
3. Toetada isamaalise ja kristliku kasvatuse põhimõtet, riigikaitse õpet kohustusliku õppeainena ning lähiajaloo õppe süvendamist kõigis koolides.
4. Edendada Eesti lähiajaloo uurimist ja selgitamist rahvusvahelisele üldsusele. Pühendada jõudu ja vahendeid mälestuste jäädvustamisele trükisõnas.
5. Moodustada kohalike volikogude juurde ümarlauad represseeritute ja vabadusvõitlejate küsimuste lahendamiseks omavalitsuste tasemel.

6. Pidada oluliseks hooldamise ja hooldusteenuste tagamist represseeritutele, kusjuures oleks võimalik hooldekodu valik ja riigipoolne kompensatsioon pensionist puudujääva summa osas. Toetada represseeritute tervisehüvitise suurendamist seoses elukalliduse tõusuga.

7. Toetada Eesti Represseeritute Abistamise Fondile (ERAF-le) eraldatava iga-aastase summa suurendamist, seejuures kasutades Justiitsministeeriumi abi rahavoogude liikumise läbipaistvaks muutmisel. Toetada jätkuvalt Eesti Represseeritute Registri Büroo tegevust ning abistada Büroo muutmisel iseseisvaks juriidiliseks isikuks.

8. Mitte toetada kinnisvaramaksu kehtestamist.

Koostööleppete kirjutasid alla Isamaa erakonna esimees Helir-Valdor Seeder ja Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste.

Fotod: Isamaa Erakonna kogust

Fotod: Tartu Memento kogu

Tartu vabastamise 100. aastapäev

14. jaanuaril 2019 meenutati Tartu vabastamise 100. aastapäeva soomusrongi nr 7 Wabadus saabumisega Tartu raudteejaama, kuhu kogunes palju huvilisi tervitama, ning mitmete mälestussündmustega Tartu linnas. Asetati pärgi Vabadussõja monumendi Kalevipoeg juurde ja Kuperjanovi hauale. Peeti oikumeeniline mälestusteenistus Tartu Jaani kirikus ning mälestustseremoonia endise Tartu Krediidikassa keldri juures.

Traditsiooniliselt oli Tähtvere pargis Vabadussõja mälestussamba juures toimuva tseremoonia korraldajaks Tartu Memento. Ürituse ladusa kulgemise eest vastutas Endel Uudevald, juhatas Tartu Memento esimees Enn Tarto.

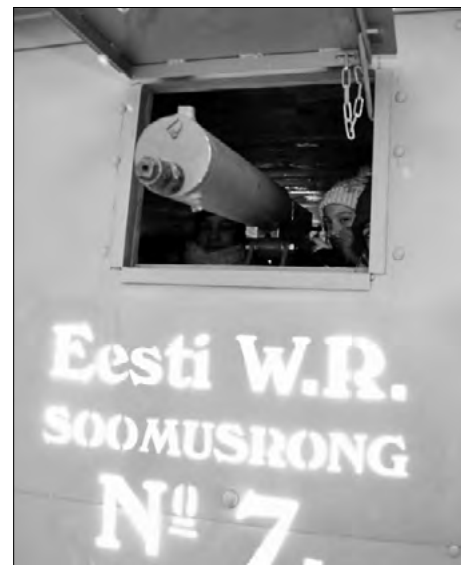
Enn Tarto alustas sõnavõttu: "Austatud üritusest osavõtjad, härrad ohvitserid, lugupeetud ametnikud, sõjakooli kadetid, kaitseliitlased, korporandid, üliõpilaste esindaja, mementolased, kaasvõitlejad ning kaaskannatajad, lugupeetud daamid ja härrad! Vastavalt traditsioonile alustame Tartu Memento üritusi leinaseisakuga.

Me mälestame ja leiname kõiki Vabadussõjas langenuid, Tähtvere väljadel Eesti vägede võidukas lahingus langenuid, Krediidikassa keldris hukatuid, kus bolševikud tapsid 19 süütut inimest, pidevalt meie keskelt lahkuvaid mementolasi ja nende sugulasi, meie kaasvõitlejaid ja kaaskannatajaid!"

Eesti ajaloo suursündmuse tähistajaid oli kogunenud palju. Monumendist vasakul olid üliõpilasorganisatsioonide esindajad, paremal olid Tartu Memento juhatuse liikmed: lippur Jaan Haring, Tiina Margus, Endel Uudevald ja Enn Tarto ning meie toetajad lippudega. Kohal oli preester Vadim, väga südamliku mälestuspalvuse pidas Tartu EELK Pauluse koguduse õpetaja Kristjan Luhamets.

Vastavalt traditsioonile võttis esimesena sõna ja asetas pärja Tartu linna napea Urmas Klaas. Järgnes võimsalt esindatud Tartu Kaitseliit pärja ja lühisõnavõttega, juhatas Kaitseliidu Tartu maleva pealik kolonelleitnant Kalle Köhler. Kohal olid Naiskodukaitse,

Kodutütarde ja Noorte Kotkaste esindused. Seejärel asetasid mälestuspärjad Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste, Tartu Memento, Kuperjanovi pataljoni ja Tartu raudteejaamas seisva soomusrong nr 7 ning korporatsioon Vironia esindajad. Suur pärg oli Riigikantsleli poolt. Monumendi jalamit ehitati mälestusküünalde ja lilledega.

Enn Tarto lõpetas oma sõnavõtu: "Ma tänan südamest kohaletulnuid. Täna on osavõtjaid rohkem kui kunagi varem. Olen veendunud, et tänane üritus ja üritusest osavõtjad aitavad kaasa, et Eesti riik, eesti rahvas, eesti keel ja meel jääksid püsima!"

Aidaku meid Jumal!"

JÕGEVA

Jõgevamaa Memento esimehe Ants Aluoja sõnavõtt mälestuspäeval Jõgeval:

70 aasta tagune suursüüditamine, mis algas 25. märtsil ja kestis kuni 29. märtsini, haaras korraga nii Eestit, Lätit kui ka Leedut.

Kümneid tuhandeid inimesi püüti kui loomi, aeti vagunitesse kui loomi.

... ja miks – sest keegi oli võtnud endale õiguse kuulutada vaenlasteks ja märgistada valdavalt vanuritest, naistest ja lastest koosnevat inimhulka märgistega “natsionalist” või “kulak”. Selleks märgistajaks oli vene okupatsioonivõim koos oma repres-iivorgani NKVD-ga.

Kui kogu Baltimaid haarav küüditamislaine võib meile tunduda pisut hoomamatu, siis Eestist väljasaatmisele kuulunud üle 22000 inimese on juba midagi tajutavat ja veel rohkem puudutab meist igapäevaste meie väikeselt Jõgevamaalt küüditamisele kuulunud 1963 inimest, kellest vagunitesse aeti 1462 inimest. Kõige enam kannatas 1949.a. küüditamise all Voore vald – sealt viidi 162 inimest.

Põltsamaa vallast viidi 147, Pajusi vallast 129, Torma vallast 122, Vaimastvere vallast 105, Sadala vallast 82, Pala

Ants Aluoja kõnelemas.

Foto: Jõgeva Memento kogu

vallast 79, Jõgeva vallast 76, Kursi vallast 71, Laiuse vallast 90, Kuremaa vallast 61, Lustivere vallast 63, Kaarepere vallast 43, Kudina vallast 58, Saare vallast 48, Kasepää vallast 34 ja Saadjärve vallast 27 inimest.

Põltsamaa linnast viidi 32, Jõgeva linnast 17 ja Mustvee linnast 13 inimest.

Siin Jõgeval komplekteeriti kaks küüdieloni.

Need vagunitäied inimesi, kelle ainsaks süüks oli koduarmastus, austus töö vastu ja isamaa-armastus, viidi vastu hukule.

Täna süütame küünlad ja langetame pea nende inimeste mälestuseks ja austuseks.

VÕRU

Märtsiküüditamise mälestuspäeval süütas Võrumaa Memento Ühendus saatussekaaslaste mälestuseks Võru raudteejaama kõrval oleva küüditute mälestusmärgi juures 70 küünalt, millele lisandusid paljude kohalolnute mälestusküünlad.

Foto: Võrumaa Memento kogu

PÕLVA

Memento Põlvamaa ühenduse juhatusesimees Roman Parmas ütles märtsiküüditamise mälestusüritusele kogunenutele Veriora raudteejaama ees muu hulgas, et hoone seinale pandud nimesilt Barabinsk tähistab kohta Novosibirski oblastis, mis oli Verioralt väljunud ešeloni sihtpunkt.

Foto: Rein Toome

KEILA

Keila mementolased kogunesid märtsiküüditamise 70. aastapäeval jaamahoone juures asuva mälestusmärgi ümber. Keila küüdivagunite sihtpunkt oli Tšerepanovo.

Fotod: Harjumaa Memento kogu

HIIUMAA

Vabadusvõitlejate ja represseeritute Hiiumaa ühingu juhatuse liige Helve-Esta Sillamaa ütles märtsiküüditamise aastapäeva mälestustseremoonial, et andestada võib paljugi, aga unustada ei tohi.

Lehtma sadamasse, kust algas küüditatute tee tundmatusse Siberisse, tulid kokku vabadusvõitlejate ja represseeritute Hiiumaa ühingu liikmed, vallavalitsuse ja kaitseliidu esindajad ning küüditatute sugulased. 1949. aasta 25. märtsi toimunud meenutati Lehtma sadamas mälestustseremoonia ja küüditatute mälestusmärgi jalamile asetatud pärgadega.

Vabadusvõitlejate ja represseeritute Hiiumaa ühingu juhatuse liige Helve-Esta Sillamaa ütles, et märtsiküüditamine on ajalooline valus kogemus, millest tuleb võtta õppust ja mida peab teadvustama. "Kui ei teadvustata, siis ei osata ka sellest hoiduda. Me võime andestada palju asju, aga me ei tohi unustada. Ka noorem generatsioon peaks seda meeles pidama, et nad ise teeksid kõik selleks, et see ei korduks," rääkis Sillamaa.

Hiiumaa vabadusvõitlejate ja represseeritute ühingusse kuulub kokku 35 liiget. Sillamaa rääkis, et eraldi represseeritute ühingut Hiiumaal ei ole: "Kuna meid on üksinda niivõrd vähe, siis me oleme nendega koos."

Seda, kui palju Hiiumaal märtsiküüditamise tagajärjel Siberisse saadetuid praegu elus on, ei ole täpselt teada. "Me oleme üritanud oma seltskonda kutsu-

Foto: Hiiumaa Memento kogu

da ka neid, kes on Siberis sündinud, aga nooremad ei ole eriti huvitatud," rääkis Sillamaa.

Kaitseliidu Lääne maleva Hiiumaa malevkonna pealik Mart Reino meenutas oma kõnes, et 70 aastat tagasi viidi Eestist ära 22 000 inimest, kellest suurem osa olid naised, lapsed ja vanurid. "Mehed olid kas sõjas hukka saanud, Läände jõudnud, varjasid end metsades või olid juba varem tapetud," ütles Reino. Ta lisas, et Lätist küüditati ligi 40 000 ja Leedust 29 000 inimest.

"Aga õnneks jõuti sealt ka tagasi, meie seas on nüüd ja praegugi inimesi, kes Siberist tagasi jõudnud. Nad on tegusad, tugevad ja oskavad meie elu edasi viia,"

ütles Reino ja rõhutas, et Eesti on uuesti vaba. "Me elame edasi, aga me peame mäletama neid aegu, mälestama neid inimesi, kes sinna jäid ja tagasi ei jõudnud," kutsus Reino mitte unustama selle õudse aja sündmusi.

Märtsiküüditamise puhul oli tegemist oli ühe suurima sõjajärgse tsiviiliskute deporteerimisega Nõukogude Liidus, mille koodnimeks oli "Murdlane". Üle Eesti viidi selle käigus vägisi Siberisse üle 20 000 inimese. Hiiumaalt küüditati 1949. aastal 84 peret ehk 261 meest, naist, last ja eakat. Küüditatuist 43 surid Siberis kodumaad nägemata.

Sigrid Leigri
sigrid.leigri@hiiuleht.ee

Mälestame 70 ja meenutame 30 aasta taguseid aegu

Sellise deviisi all algas tänavune Saare-Muhumaa märtsiküüditamise mälestuspäeva tähistamine. Möödus ju 25. märtsil 70 aastat suurküüditamisest ja samal päeval 30 aastat tagasi moodustati Rahvarinde esindaja Valter Hommiku algatusel Kuressaare lossi hoovis represseeritute esindus, mis hiljem liitus õigusvastaselt represseeritute Memento organisatsiooniga.

Mälestuspäev algas kella 13.00 paiku väljasõiduga Jaagarahu sadamas oleva mälestuskivi juurde.

Kohe tekkis ka veidi segadust, kuigi oli tellitud suur autobuss, ei mahtunud kogu rahvas ära ja pidin kiiresti tellima lisabussi. Jaagarahu sadam on see koht, kust saarlased ja muhulased nii 14. juunil 1941 kui ka 25. märtsil 1949 laaditi suurtele sõelaevadele ja sõit läks Paldiski suunas. Samal ajal Jaagarahule sõiduga suundus grupp inimesi Sørve Mõntu sadamasse, kus asub mälestuskivi neile, kes viidi Saksamaale oktoobris 1944, ning asetas lilled ja süütas küünlad.

Kell 15.00 algas mälestusmiiting Kudjape kalmistul mälestusmärgi juures. Mälestusmärk oli kaunis leinalipuehtes ning kõrval seisis vormis vabadusvõitlejad lippu hoides. Mälestusmärgile asetati küünlad, lilled ja sõnavõttude käigus pärjad-kimbud. Esinesid Saaremaa valla esindaja, Kaitseliidu ja Vabadusvõitlejate esindus, pikema sõnavõttega Memento ühenduse juhatusel liige. Kimbud asetasid mälestusmärgile ka Saksamaale 1944. aastal väljasaadetute ja kooliõpilaste esindus. Kirikuõpetaja pidas mälestuspalvuse. Kudjapelt läks sõit Roomassaare sadamas oleva mälestuskivi juurde:

Foto: Irina Mägi

süütasime kaasavõetud küünlad ning asetasime lillekimbu mälestuseks neile, kes küüditati 01. juulil 1941.aastal.

Mälestuspäeva tähistamine jätkus Kuressaare kultuurikeskuses esmalt lühikoosolekuga, kus Memento ühenduse esindaja kõneles tehtust ja tegemata jäänust, samas ka tuleviku kavadest ning riigi korraldatavatest üritustest. Päevakohase kõnega esines Saaremaa valla vallavanem, anti valla tänukirju, toimus kontsert ning lasti maitsta suupisteil. Samal ajal näidati filmi Tallinna Maarjamäe memoriaali avamisest. Kultuurikeskusest suunduti Vabadussõjas langenute mälestusamba juurde, kus Saaremaa ringkonna naiskodukaitsjad süütasid 1056 küünalt - just selline hulk inimesi viidi Saare-Muhumaalt 25. märtsil 1949 Siberisse.

Kokkuvõtteks võib öelda, et kõigi ar-

vates läks mälestuspäev hästi korda.

Lõpetuseks sooviksin tänada Saaremaa vallavalitsust hea koostöö eest. Oli suur vastutulek välja selgitada need represseeritud, kes on veel elus ja elavad Saaremaal, saata 264 kutsekaarti ning võimaldada kultuurikeskuse ruume ürituse läbiviimiseks.

Tänu sõnad annetajatele, neid oli üle 20 asutuse ja eraisiku. Suur tänu kõigile abistajatele ja mõttekaaslastele. Tahaks südamest uskuda, et see päev jääb kauaks meelde neile 103 inimesele, kes osalesid mälestusüritusel, ja tahaks loota, et nende kaudu jõuaks teadmine paljudeni, kes ei saanud ühel või teisel põhjusel osa võtta.

Rein Väli
Saare Maakonna Memento
Ühenduse esimees

Foto: Maanus Masing

LÄÄNEMAA

Haapsalu raudteejaamas avas kunstirühmitus SLED näituse “Siberi lapsepõlv”. Oma noorpõlvest Siberis rääkis Sirje Tarve.

Jaani kirikus peeti mälestuspalvus ja süüdati küünlad sümbolisel haul.

Sirje Tarve.

Mälestusüritus Ristil.

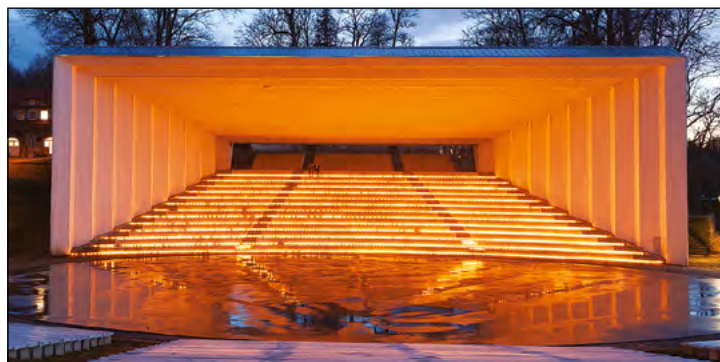
Fotod: Läänemaa Memento kogu

VILJANDI

Memento Viljandi Ühendus tähistas märtsiküüditamise 70. aastapäeva konverentsiga Viljandi Pärimusuusika Keskuses. Saali lava oli kaunistatud siniste Memento Ühenduse lippudega, süüdati 30 sinist küünalt – möödub 25. märtsil ju ka 30 aastat Memento ja Memento Viljandi Ühenduse asutamisest.

Ettekande “Lühiülevaade 1949. a. märtsiküüditamisest” tegi ajaloolane ja õpetaja Imbi-Sirje Torm. Ene Juurik rääkis Viljandi Memento tööst ja plaanidest edaspidiseks. Meie üritust ilmetas ansambel “Heliko” Eda Antoni juhendusel oma meeldivate lauludega. Kohal oli 119 inimest, sõna võtsid veel abilinnapea Jaanika Gedvil, riigikogu liige Helmen Kütt ning Erich Palm.

Konverentsi viimaste sõnavõtude ajal alustati aga Viljandi lauluväljakul 2497 – see on Viljandimaalt küüditatute arv – mälestusküünla süütamisega. Abis oli paarkümmend vabatahtlikku, sealhulgas Kodutütarde ja Naiskodukaitse esindajad. Edasi kulges leinapäev represseeritute mälestuskivi juures sealsamas Mõisapargis, kus olid juba auvalves kodutütred Kaisa-Liisa ja Kadi-Lii Väli, Angelika Visor, Suzette Linnaste ning nende juhendajad Tiina Ott ja Anne Sepik. Samuti olid traditsiooniliselt auvalves noorkotkad Hannes Tammets, Mart Kändma, Mairold Luik ja nende juhendaja Olev Luik. Kimbud asetasisid Kaitseliidu Sakala maleva pealik Andrus Tiitus, Viljandi linnapea Madis Timpson ja teised. Soovijail oli pärast seda võimalus osa võtta Viljandi Jaani kirikus toimunud paastumaarjapäevale pühendatud kontsert-mõtisklusest, mille olid kokku pannud TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia tudengid.

Fotod: Jaan Männik

25. märtsil kogunesid Pärnumaa Memento liikmed ja teised märtsiküüditatud ning külalised Papiniidu Leinaparki, et ühiselt meenutada 70 aastat tagasi toimunud kurbi sündmuse ning panna pärjad ja süüdata küünlad. Memento liikmed ümbritsesid mälestuskivi 70-ne põleva küünlaga.

Mälestuskogunemine algas Eesti Vabariigi hümniga ja nende meenutamisega, kes jäid kaugele maale võõraste mulda. Üritust juhtis Pärnu Memento juhatuse liige Isabell Maripuu. Esimesena sai sõna Pärnu Eliisabeti koguduse praost Tõnu Taremaa. Oma kõnes ta mainis: “Hämmastav on, et teist küüditatutest suutsid paljud jääda inimesteks ka väga rasketes olukordades.” Seda ta koges, kui tutvus paljude meie inimeste elulugudega, kelle ees ta soovis teha sügava kummarduse. Praost ütles, et me ei tohi neid kurbi päevi unustada ja soovitas küüditatutel jagada oma mälestusi nii sõnas kui kirjas, eriti noortele, et tee Leinaparki ei rohtuks kunagi.

Järgnevalt esitasid laule meie sõbrad ansamblist Mõnusalt. Pärnu linnapea Romek Kosenkranius ja volikogu esimees Andres Metsoja asetasiid pärjad ning pidasid kõne.

Kohalviibijad muretsesid selle pärast, et Leinapark ei ole linnapildis piisavalt nähtav. Meie ühingu juhatus otsustas hiljuti, et koostöös linnavalitsusega ja tuntud Pärnu skulptori Rait Pärge'iga (Pärnu rannas asuva Raimond Valgre kuju looja), tuleb meie Leinaparki püstitada suurem ja mõjusam mälestusmärk.

Seejärel asetaski välja meie ühingu esinaine Kirsti Portnov. Oma kõnes ta meenutas, kuidas meie, eestlased, suutsime sellest raskest olukorrast välja tulla. Nii mõneski kohas pandi meie teadmisi, oskusi ja korralikke töösse suhtumist tähele ning isegi edutati. Järgnevalt ta nimetas neid 16 Eesti raudteejaama, kus selle aasta juuni leinapäevani toimuvad noorte kunstnike korraldatud küüditatutele pühendatud näitused.

Sündmuse lõpus kõlasid taas laulud.

Päevase ürituse jätkuks oli küünalde süütamine koos paljude linnakodanikega Iseseisvuse väljakul õhtul kell kuus.

Fotod: Pärnu Memento kogu

Kodud neid tühjana leinama jäid...

Aastadki mälust viia ei suuda
märtsikuu õuduste päevi ja öid,
Keegi ei kunagi andesta` suuda
tollase võimu metsikuid töid.

Ilma et enne veel kohutki peeti,
maksis vaid reeturi kaebus ju siin,
Enam kui tuhatkond saarlastki veeti
sinna, kus ootasid mure ja piin.

Vaenlasteks haigeid ja vanureid loeti, isegi imikud süüdlasteks said.-
Teistega koos neilt vabadus võeti, kodud neid tühjana leinama jäid.

Püsside täakidel päikese sära
seitsekümmend aastat veel silmade ees,
Kõrvust ei kustu autode müra,
sadamas ootasid laevad ju ees.

Nüüd, millal Eesti on jällegi vaba,
lehib me armas ja kodune lipp,
Kuid täna me leiname hukkunuid
taga, täna ju väljendab leina see lipp.

Olgu nüüd südames tahe ja lootus,
et iial ei enam see korduda saa,
Et iial ei ähvarda taoline saatus,
alati vabaks jääb eestlaste maa.

*Märtsiküüditamise 70. aastapäevaks 2019.a.
märtsis kirjutas selle **Lembi Saksakulm**
Saaremaalt*

[illegible]

Siberist tagasi Eestisse sõiduks tuli pilet osta, ka lapsele. Oma piletit on 53 aastat alles hoidnud Asta Bachman.

JÕHVI

25. märts
70 aastat
märtsiküüditamisest

16.00 NÄITUSE "Siberi lapsepõlv" avamine Jõhvi raudteejaamas

17.00 MÄLESTUSMINUTID
Jõhvis Kaare tn mälestuskivi juures

18.00 MÄLESTUSKONSERT
Jõhvi Mihkli kirikus
Esinevad Neeme Ots (trompet)
Tiia Tenno (orel)
Kavas: Bach, Caccini jt

Pluuf

JÄRVAMAA

16. märtsil esitleti Paide Raekoja Türi valla volikogu liikme, Laupa kooli direktori, ajaloolase ja ajakirjaniku Kaarel Aluoja poolt koostatud küüditamise teemalist raamatut "Ära. 34 Järvamaa pere Siberi-tee". Esitlust oli tulnud kuulama väga suur hulk inimesi. Enamikke neist oli küüditamine puudutanud väga lähedalt - oma pered ja sugulased... Kohal olid ka eantud raamatu lehekülgedel ilmunud lugude tegelased või nende lähedased.

Lugude raamatuks kokku kirjutamine on olnud aastatepikkune protsess, mis Aluoja sõnul on olnud emotsionaalses mõttes äärmiselt raske. Silmad on märjad olnud nii kirjutajal kui ka lugude jutustajatel. Fotol raamatu autor Kaarel Aluoja autogramme jagamas.

Foto: Merle Rüütel

Memento Rakvere Ühing pidas 30. aastapäeva

Memento Rakvere Ühing MTÜ 30. aastapäeva pidulik tähistamine toimus 18. märtsil algusega kell 12 Pajusti klubis, kus ühing 30 aastat tagasi ka loodi. Osalema oodati kõiki algaastatel ühingu tegevusega seotud inimesi, represseerimiste all kannatanuid ja Memento Rakvere ühingu liikmeid. Külalistena olid oodatud kõik, kelle jaoks ajaloolise mälu säilitamine on tähtis.

Loomise järel hakkas Rakvere Memento esmalt tegelema Okaskrooni mälestusmärgi rajamisega. Mälestusmärk avati 14. juunil 1991. Teiseks suuremaks ettevõtmiseks kujunes algaastatel Rakvere Vabadussõja monumendi taastamine.

„Algaastate prioriteediks oli tähelepanu pööramine ajaloolise mälu säilitamise vajalikkusele. Kujundati välja tava märtsi- ja juuniküüditamise aastapäeva tähistamiseks, hakati looma Piliistvere kiviakmet jne,“ meenutasid Rakvere Memento ühingu kauaaegsed liikmed.

Rakvere Mementol on 158 liiget ning vastupidiselt ehk eeldatavale – liikmete arv kasvab. Ühinguga liituvad inimesed, kelle jaoks on möödunudik mäletamine ja teadvustamine oluline.

„Rakvere Memento liikmete kok-

Foto: Rakvere Memento kogu

Grupp Rakvere mementolasi 2018. aastal juuniküüditamise ohvreid mälestamas.

kusaamised toimuvad regulaarselt iga kuu teisel esmaspäeval Targas Majas. Räägime eelkõige aktuaalsetel ühiskondlikel teemadel ja organisatsiooni tegevusest ning plaanidest. Lisaks sellele korraldame erinevaid väljasõite, teatrikülastusi, tähistame koos riiklike pühaid ja tähtpäevi,“ tutvustas juhatuse esimees ühingu tegevust.

Oluline daatum Memento ühingu jaoks oli ka 25. märts, mil tänavu

möödus 70 aastat märtsiküüditamisest. Koletu sündmuse mälestusüritus toimus 25. märtsil Okaskrooni mälestusmärgi juures, kus süüdati 70 küünalt. Mälestusürituse läbivaks teemaks oli küsimus „Miks see ikkagi juhtus?“. Mälestusmärgi juurest liiguti edasi Rakvere raudteejaama, kus samuti asetati 70 küünalt küüditamise ohvrite mälestuseks.

Põlvamaa Memento taassünd

Tänavu 16. veebruaril kogunesid Põlva huvi- ja kultuurikeskusesse Põlvamaalt represseeritud ja nende Siberis sündinud järeltulijad, et pidada maha vastloodud Memento Põlvamaa Ühenduse esimene üldkoosolek. Ühehäälselt kinnitati põhikiri ja valiti juhatus.

Idee moodustada Põlvamaale omaette Memento ühendus oli õhus juba mitu aastat. Veebruari keskpaigani kuulusid põlvamaalased Memento Võrumaa Ühenduse koosseisu, kuid inimeste hulgas elas mälestus 1990. aastate algul tegutsenud iseseisvast Põlvamaa Mementost Hans Palosaare juhtimisel, mis tema surma järel vaikselt hääbus. Paarkümmend aktiivsemat inimest liitus Memento Võrumaa Ühendusega, suurem osa jäi kõrvale.

Märtsiküüditamise 65. aastapäeva tähistamise ajal olin juba astunud Memento Võrumaa Ühenduse liikmeks. Kuna olen ise põlvamaalane ja Sibe-

ris sündinud, hakkasin aktiivselt ottsima teisi saatusekaaslasi Põlvamaalt. Represseeritute andmeid koguma ja täpsustama innustas ka koostöö Eesti Represseeritute Registri Bürooga. Ilmnes, et Siberisse saadetuid ja seal sündinuid oli märgatavalt rohkem, kui võis arvata. Tulemuseks oli ligemale 180 Põlvamaalt küüditatud inimese ja nende järeltulija koondumine ja liitumine Memento Võrumaa ühendusega.

Praegusel ajahetkel on Vana-Võrumaa kui territoriaalne haldusüksus jäänud ajalukku. Põlvamaal elavate inimeste teadvusesse on kinnistunud Põlvamaa kui nende kodumaakond ning ka Põlva linn on arenev maakonnakeskus. Sellestki tulenevalt on meie inimeste side Võruga nõrgenenud.

Põlvamaa mementolaste ühised üritused ja ettevõtmised on süvendanud veelgi ühtekuuluvustunnet ja nii on kerkinud korduvalt esile mõte moodus-

tada omaette ühendus, mis oleks lihtsamini hallatav. Liikmeskond on paratamatult vananemas ning ka seetõttu oli otstarbekam piirata tegutsemisraadiust ja jääda maakonnakeskseks.

Täna Põlvamaalt, Veriora raudteejaamast lähtunud ešeloni sihtpunkt oli Novosibirski oblast, kuhu saadeti üle 900 inimese. Juba kaks aastat oleme korraldanud novosibirskilaste kokkutulekut. Kunagine ühine sihtkoht liidab samuti siitkandi inimesi olenemata sellest, millises Eesti paigas nad praegu elavad.

Kõik see kokku põhjustaski Eesti Memento Liidu uue liikme Memento Põlvamaa Ühenduse tekke. Usun, et meiega liitub veel põlvamaalasi, sest ees ootavad huvitavad üritused, igasuvine õppereis ja muud kokkusaamised.

*Roman Parmas
Memento Põlvamaa Ühenduse
juhatuse esimees*

Okupatsioonide ja vabaduse muuseumis Vabamu käis möödunud aastal enneolematu hulk külastajaid

Möödunud aastal oma 20. sünnipäeva tähistanud Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus, mis nüüdseks haldab Tallinnas kahte muuseumi – okupatsioonide ja vabaduse muuseum Vabamu ning KGB vangikongid – saavutas 2018. aastal enneolematu külastajate arvu, tuues sihtasutuse muuseumitesse kokku 71 696 külastajat. Võrreldes nelja aasta taguse ajaga 2018. aastal muuseumi külastajate arv peaaegu kolmekordistus, kuigi muuseumi peahoone oli külastajatele avatud olnud vaid pool aastat. Lisaks külastas muuseumi sündmuste raames ligi 5000 inimest. Toimus 216 haridusprogrammi ja ekskursiooni, milles osales 3 276 huvilist. Muuseumile annetati kokku ligikaudu 370 eset ning dokumenti.

Käesoleva aasta algus oli sihtasutusele samuti märgiline, sest esmakordselt oli muuseum nomineeritud kolmele Eesti muuseumiauhinnale. Püsinäitus “Vabadusel ei ole piire” kandideeris aasta parima näituse ehk Muuseumiroti tiitlile. Muuseumile annetatud paadi restaureerimine oli ära märgitud konserveerimistöö kategoorias ja uue püsinäituse e-giid oli nominent muuseumiarendaja valikus.

Sihtasutuse laienemise tulemusel on kasvanud ka muuseumi töötajate arv 6-lt inimeselt 20-le inimesele. Muuseumi arengusse on aga andnud suure panuse mitmed annetajad, kes on viimase aasta jooksul kinkinud Eesti suurimale koda-

25. märtsil, mil möödus 70 aastat märtsiküüditamisest, korraldas muuseum filmi- ja vestlusõhtu Leelo Tungla ja David Vseviõviga

nike algatusel loodud muuseumile ligikaudu 650 000 eurot. 2018. aastal toetasid muuseumi Sylvia ja Andrew Thompson, Sten ja Ede Tamkivi, Taavet ja Silvia Hinrikus, Ardo Hansson ja Triinu Tombak, Marju Rink-Abel ja Rein Abel, Michael ja Carol Keller, Indrek Kasela ja Olga Temnikova jpt. Muuseumi sõprade suurt tööd ja toetust märgati ka üleriigi-

liselt. Sylvia Kistler-Thompsoni ja Andrew Thompsoni panust meie muuseumile ning Eesti ajaloo uurimise pikaajast rahastamist tunnustas kultuuriminister Indrek Saar 2018. aasta kultuurisõbra tiitliga. Samuti pälvis Sten Tamkivi meie muuseumi ja kultuuri väärtustamise ning toetamise eest kultuurisõbra tunnustuse.

Muuseumit hakkas juhtima uus direktor Keiu Telve

Alates 5. aprillist hakkas okupatsioonide ja vabaduse muuseumit Vabamu juhtima Keiu Telve. Telve on õppinud Tartu Ülikoolis kultuuriteadusi ning kaitseb sel aastal doktorikraadi etnoloogias. Telve töötas varem muuseumi rändnäituse projektijuhina. Lisaks on ta üles ehitanud kvalitatiivseid uuringuid pakkuva Rakendusliku Antropoloogia Keskuse ning kaasa löönud mitmetes rahvusvahelistes teadusprojektides. Oma doktoritöös uurib Telve eestlaste töörännet Soome ja selle mõju peresuhetele.

Varasemalt on Telve töötanud ka Tartu Linnamuuseumis. Ta on loonud koolidele mõeldud liikuva muuseumitundide komplekti „Muuseumi kohvris” ja vedanud Tartu Linnamuuseumi kogukonna-projekti „Üle Jõe”.

Kui praegu on okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamu külastajatest ligikaudu kolmandik kodueestlased, siis uus juht soovib külastajanimbrist kas-

vatada ja seda just Eesti inimeste osas. „Kindlasti on meie eesmärk tuua kõik inimesed nii Tallinnast kui üle Eesti muuseumisse,” sõnas Telve.

„Muuseumil on suur potentsiaal olla kokkutulemise koht, põlvkondade ja kogukondade ühendaja ning diskussiooni tekitaja. Selles suunas jätkame koos meeskonnaga tööd. Pean väga oluliseks, et muuseum suudaks kõnetada nii muuseumi külastavaid inimesi kui muuta ennast nähtavaks ja kuuldavaks ühiskonnas aktuaalsete teemade avamisel. Vabamu läheb edasi liigutavate lugude jutustamisega lähiajaloo, uute leidlike näitusepaikade otsimisega ning ekspertidega koostöös mõtlemapaneva sisu loomisega,” rääkis Telve.

Teise eesmärgina nimetab ta muuseumi kogumise viise arendamist. Ta selgitab, et muuseum peaks kuulama, koguma ja säilitama nende inimeste lugusid, kes on keerulised ajad üle elanud, sest just nende lugude kaudu on järgmisel

põlvkonnal võimalik sellest kogemusest õppida. Telve usub, et muuseum peab olema inimestele kasulik, vajalik ja väärtustandev.

Valik 2018. aastal muuseumile annetatud esemetest ja nende lugudest

Kiri kruusil

„Lähme teadmata kuhu. Kodu, t 20. Tervist Theo. Tallinn.“ ning „Orgi. Johannes Viljandimaa. Kõo vald. 28.06.1945.“

Need on kaks graveeringut Patarei vanglast kaasa võetud kruusil, mille Theodor Pappel viskas välja Norilski Gulagi laagri poole suundunud rongist. Kruusi leidis juhuslik inimene ning toimetas selle aadressile, mis oli kruusile graveeritud. See napp rida kruusil on viimane kiri Theodori lähedastele. 10 aastaks vangistusse ja lisaks viieks aastaks asumisele saadetud Theodor suri Norilski karmis külmas ja näljas kopsupõletikku 6. detsembril 1945.

Tõeline abimees

Maret Reinmets oli vaid viieaastane kui ta koos oma ema Leida Reinmetsaga 1949. aastal Siberisse küüditati. Leida oli 1930-ndate aastate esimesel poolel ostnud Šveitsis ravil olles sellise noa, mille ta nüüd pikale „reisile“ kaasa võttis. Maret kirjeldab oma mälestustes: „See terariist oli tõeline abimees, sest rohkem midagi teravat ehk lõikavat ju polnud. Seni, kuni sõitsime vahelduva eduga Atšinski poole, lõikas ema sellega vaguniseina väikese augu, sellise paari-kolme sentimeetrise läbimõõduga. Mäletan, et sellest „aknast“ sai natuke näha, mis väljas oli. Eriti hea oli välja vaadata ema sülest, olin siis ju väheke kõrgemal. Mäletan, et pärsin üsna tihti, kuhu me sõidame, aga vastust vist ilmselt ei olnud.“

Foto: Vabamu fotokogu.

Ootamas oma aega

See on käeside, Eesti lipu värvides. Pärit Eesti Vabariigi aegsest perioodist, 1920. aastate esimesest poolest. Kuulus perekond Lehtmatele, kes olid Ahula küla vabatahtliku tuletõrjeühingu liikmed. II maailmasõja ajal ning järel, kuni 1980. aastate lõpuni oli käeside riidekapis peidus. Ootas oma aega. Käesidet kasutati taas laulva revolutsiooni, Toompea lossi ründamise ning Teletorni sündmuste ajal.

Toimunud sündmused muuseumis

Selle aasta esimeses kvartalis on muuseumis toimunud palju olulisi mälestusüritusi ning sündmuseid.

22. jaanuaril toimus muuseumis koostöös Kanada Suursaatkonna esindusega mälestusüritus „Holokaust muuseumides – miks see on oluline?“, mille raames oli ka kirjandivõistluse „Holokausti kajastus tänases päevas – mida me oleme sellest õppinud?“ parimate auhindamine. Kirjandivõistluse korraldaja oli Eesti Mälu Instituut koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi, Holokausti Mälestamise Rahvusvahelise Ühenduse ning okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamuga. Kirjandivõistluse parimateks tunnustati Viktori Antipova Tallinna Juudi Koolist, Eliis Mätas (juhendaja Kristi Põdra) Väike-Maarja Gümnaasiumist ja Johanna Uuemäe (juhendaja Ruth Maal) Nõo Reaalgümnaasiumist. Auhinnaks oli õppereis Poola holokaustiga seotud mälestuspaikadesse.

Kirjandusvõistluse parimate tunnustamine.

6. veebruaril linastus okupatsioonide ja vabaduse muuseumis Vabamu Hollandi dokumentalisti pr Helga Meritsa viies dokumentaalfilm Eesti lastest Lõuna-Saksamaal Geislingenis asunud põgenikelaagris: „Coming Home Soon: The Refugee Children of Geislingen“. Film räägib 1944. aastal Eestist lahkunud laste ja nende perekondade lugudest põgenikelaagris. Filmiõhtu toimus koostöös Hollandi Suursaatkonnaga ning filmi vaatamisele järgnes vestlus pr Helga Meritsaga, kus filmi autor rääkis lähemalt filmist ja selle loomisprotsessist.

24. veebruaril, vabariigi aastapäeval avas Vabamu oma ukse külastajatele kell 8.00 hommikul. korraldades külastajatele perepäeva. Toimused põnevad töötoad, mida korraldasid Merekooll Viiger ja Kaitseliidu Tallinna maleva Toompea malevkond, Soorebaste skaudirühm, Eesti 2.0 VR-poisid ning Noored Kooli esindajad. Maja oli täis uudishimulikke peresid ning kokku külastas sel päeval muuseumit üle 500 inimese.

14. märtsil avasime KGB vangikongides kunstinäituse Solomon Gerschowi (1906–1989) töödest pealkirjaga „GULAGi kunst“. Tööd on valminud GULAGis vangistuses viibides ning visualiseerivad Gerschowi kaasvangi tolles hoomamatus vanglasüsteemis, milles ellujäämist kirjeldas ta vabanenuna: „Ma kujutasin ette, et see kõik ei juhtu minuga, vaid ma olen kõrvalvaataja“. Näituse on kokku pannud kunstiajaloolased Olga Sugrobova-Roth ja Tanya Rubinstein-Horowitz. Näitus jääb avatuks 17. maini.

Fotod: Vabamu fotokogu

Rühmituse SLED kokku pandud kunstiprogramm “Siberi lapsepõlv. 70 aastat märtsiküüditamisest” 16 raudteejaamas üle Eesti

Kunstiprogrammiga “Siberi lapsepõlv” mälestatakse 70 aasta möödumist märtsiküüditamisest. Ajavahemikul 25.03—14.06.2019 toimuvad näitused, filmilinastused ja muud sündmused üle Eesti kõigis 16 raudteejaamas, kust 1949. aasta märtsis küüditatud rongidele pandi. Programmi korraldab kunstirühmitus SLED, kes on kogunud lapsena küüditatud ja Siberis sündinute mälestusi ning käinud koos nendega uurimisreisidel Siberis.

Marika Alver,
antropoloog, rühmitus SLED

Ligi kolmandik küüditatutest olid lapsed, kelle eluteed ei ole kujundanud ainult Siberisse saatmine, vaid ka sealt naasmine ja kohanemine eluga Eestis. Kunstiprogrammis käsitleme märtsiküüditamisi kõiki etappe: esemelugude kaudu uurime, milline oli küüditatute igapäevaelu Siberis; pöörame tähelepanu toimetulekumehhanismidele, mis aitasid küüditatutel raskustest läbi minna, ning vaatleme küüditatute sotsiaalset staatust nii Nõukogude Eestis kui ka tänapäeval. Samuti püüame tekitada põlvkondade vahelist dialoogi ning küsime küüditatute järeltulijatelt ja lähedastelt, kuidas märtsiküüditamist mälestada ning mälestada.

Kunstiprogrammi korraldab rühmitus SLED: Marika Alver, Ave Taavet, Triin Kerge, Katarina Meister, Anne Kaljas, Kalle Keskrand, Liis Juuse ja Tanel Rander. Tegeleme oma kunstipraktikas mälu ja identiteedi küsimustega. Vene keeles tähendab след jälge. Me nii ajame jälgi, kui jätame jälje. Samuti viitab see sõnale исследование (uurimus), kuivõrd meie projektide väljundid on oma loomult uurimuslikud.

Näitused 13 raudteejaamas

Kunstiprogramm koosneb 13 näitusest ja 3 üritusest. Igas raudteejaamas käsitleme erinevat teemat, mistõttu kutsume publikut tervikmulje saamiseks külastama kõiki jaamasid.

Kehras raudteejaamas asub muuseum, kus meie kasutuses on ajutiste näituste saal. Näitus “**Kadunud külade otsingul**” tegeleb mälestuste arheoloogia ja rekonstrueerimise küsimustega. Oleme koos küüditatutega külastanud nende lapsepõlve-maad — Siberi külasid, mis on tänaseks oluliselt muutunud või hoopiski kadunud. Nende reise ja küüditatute mälestuste põhjal on näitusel väljas 2 maketti Siberi küladest, kus eestlased 1950ndatel elasid. Lisaks oleme välja pannud läbilõike esemetest, mida küüditatud Siberisse kaasa võtsid, seal leiutama pidid või töid tagasi tulles Siberist kaasa.

Jõgeval Betti Alveri muuseumis üleval olnud näitus „**Hele ruum ja tume ruum**“ on rännanud juba Paldiskisse **Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumisse ning on avatud seal 28. aprillini**. Marika Alveri kokku pandud näitus pöörab tähelepanu asjaolule, et küüditatud pidid kohanema kaks korda: aklimatiseeruma Siberis ning tagasi jõudes sulanduma Eesti ellu. Kunstnik vaatleb nii küüditamist kui ka Siberist tagasitulekut pöördepunktina nende inimeste elus, sest nagu paljud Siberi lapsed on välja toonud — elu oleks võinud minna hoopis teisiti.

Paldiski raudteejaama perroonile oleme paigaldanud installatsiooni “**Mäed on kaugel, meri kaugemalgi veel**”. See on pühendatud küüditatutele, kes toodi Paldiski raudteejaama Hiiumaalt ja Saaremaalt. Paldiski raudteejaam oli saartelt toodud inimeste jaoks viimane koht, kus nad nägid merd, enne kui nad Siberi kontinentaalsesse kliimasse saadeti. “Mäed on kaugel” kõneleb Eesti ja Siberi vahelisest distantist ja teekonna algusest. “Meri kaugemalgi veel” viitab aga küüditatud inimeste Siberi elule ja koduigatsusele. Oma installatsiooniga toomegi kokku Siberi mäed ja otse raudteejaama perroonilt paistva Läänemere.

Töötavatest raudteejaamadest oleme näitused üles pannud **Tartu ja Elva raudteejaamade ootesaalidesse**. Tartus on üleval Triin Kerge näitus “**Siberi lapsed**”, mis arutleb, kuidas on omavahel seotud represseeritute staatus ja elusaatus. Kunstnik portreteerib 6 naist, kes on koos meiega käinud Siberis oma lapsepõlvekülasid taasavastamas. Naised vaikivad ja vaatavad kaamerasse, tramm aga liigub mööda ettemääratud teed... Muusikaline kollektiiv Eeter on naiste lugude põhjal loonud helid, mis pärinevad justkui kaugest minevikust ning räägivad kadunud kodust ja läbielatud katsumustest.

Elva raudteejaamas pöörame näitusega “**Õed**” tähelepanu asjaolule, et küüditatute seas oli neidki, kes pärast vabane-mist otsustasid uuele kodumaale elama jääda või kes tulid küll Eestisse, kuid ei kohanenud siinsete oludega ning sõitsid tagasi Siberisse. Meil on uurimisreiside jooksul õnnestunud intervjuerida 12 Siberisse elama jäänud küüditatut ja nende järel-

tulijat. Teiste seas käisime külas õdedel Marial ja Salmel, kes otsustasid elama jääda toona kiirelt kasvavasse tööstuslinna Sajanogorskisse. Fotonäitus pakub sissevaadet nende eludesse, kus põimub uhkus oma kodulinna üle, ühelt poolt kodunemine vene kultuuriruumiga ja teisalt ühenduse hoidmine kauge, pisut müütilise Eestiga.

Keila ajaloolises raudteejaamas asub kohvik Kegel, kuhu oleme loonud kogemusliku näituse **“Siberi maitset”**. Kunstnik Katarina Meister on koostöös kohvikuga pannud kokku Siberi menüü. Toiduainetest kasutatakse kanepiseemneid ja toomingajahu, mille Kegeli vanakooli kondiitrid valavad tänapäevasesse vormi. Samuti saab juua kuulsat Ivani teed (fermenteeritud põdrakanepi tee). Anne Kaljase batikate tehnikas teosed laotavad kohviku laudadele Siberi lopsaka looduse. Küüditatute jaoks olid väga olulised kõik Siberis looduslikult kasvavad söödavad taimed, näiteks mäletavad toonased lapsed, kuidas kevaditi söödi pojengide tolmukaid ja nätsutati lehisevaiku.

Rakvere kunagises jaamahoones on praegu kasutatud asjade pood. Katarina Meistri kohaspetsiifiline sekkumine kannab pealkirja **“Taaskasutatud lood”**. Kunstnik on pannud tühjust ja anonüümsust sümboliseerivatele valgetele T-särkidele ja riidest kottidele küüditatute mälestustest esile kerkinud esemelood, avades seeläbi 60-70 aastat tagasi toimunud sündmusi ja eluolu. Igaüks, kes tõmbab endale sellise T-särgi selga, muutub sõna otseses tähenduses mälukandjaks.

Oleme näituste lahendused välja töötanud ka jaamades, mis tänapäeval pole erinevatel põhjustel avalikkusele kahjuks enam avatud. **Jõhvi raudteejaama** kinni löödud akendele oleme üles pannud näituse **“Kes nad olid?”**. See tsiteerib kurikuulsat nõukogude propaganda varamusse kuulunud illustratsiooni erinevat tüüpi rahvavaenlastest, kellele pidid osaks saama repressioonid. “Kes nad olid?” küsib see vabrikante, majaomanikke, nuhke ja teisi kujutatav pilt, justkui aimaks režiim ette oma ideoloogilist pimedust. Kunstnik Kalle Keskrand pakub sellele küsimusele välja mõned visuaalsed vastused.

Tapa raudteejaama akendel eksponeerime näitust **“Mälujoonised”**. Kunstnik Katarina Meister küsib: “Kui oleks Sinu teha, kuidas näeks välja monument küüditamise ja küüditatute mälestuseks?”. Väljapanek esitleb Siberi laste ja nende lähedaste välja pakutud monumentide kavandeid. Kunstnik on avatud ka jooksvalt talle laekuvatele monumendikavanditele, seega on huvilistel võimalus kunstnikuga ühendust võtta ja samuti näitusel osaleda.

Maastikel on oluline roll mäluloomes ja inimeste kodutunde tekkimisel. Kunstnik Ave Taavet toob Siberi maastiku **Võru raudteejaama**, sõlmides kokku ühe teekonna algus- ja lõpp-punkti. Installatsioon **“Tsiber tarõn”** on justkui võimatu geograafia, kus väljavaade avaneb sissepoole vaadates. Nii nagu mälumaastikelgi, saab siin kõndida vaid pilku endasse pöörates.

Veriora jaamahoone aknatrellidele oleme teinud tekstiilgrafiiti **“Rändlilled”**. Mustrid on võetud küüditatud naiste ja tüdrukute Siberis tehtud tikanditest. Käsitöö aitas rasketes tingimustes sisemist kodutunnet hoida ja oli ka oluliseks kaubaks, mida sai söögipoolise vastu vahetada.

Omanäoline on ka installatsioon, mille oleme teinud **Haapsalu raudteejaama**. Elu jätkumisele pühendatud **“Õitsev monument”** on austuseavaldus küüditatud naistele, kelle kohanemisvõimet, sitkust ja vastupidavust me imetleme. Siberis ellujäämise lood on nende lood. Nii põimib **“Õitsev monument”** ühte 16 noort toomingapuud ja Siberis loodud laulud. Mais ja juunis istutame need roosaõielised Novosibirski toomingad üle Eesti ükshaaval paikadesse, kust küüditamisrõngid 1949. aastal väljusid. pühendatud ka elu jätkumisele.

Ülemiste raudteejaam pole kahjuks säilinud, kuid oleme selle ära märkinud **installatsiooniga “1949”**, millega toome avalikku ruumi küüditamise karmid numbrid.

Publikuprogramm ja toimuvad üritused

Muudame enam kui 10 aastat avalikkusele suletud **Keeni raudteejaama** kinosaaliks ja näitame Ave Taaveti dokumentaalfilmi **“Monument vanaemale”**. See jälgib Katarinat (sünd 1990), kes on otsustanud minna Siberisse, et püstitada seal kaks mälestusmärki: ühe praeguseks kaardiltki kadunud Lugavskaja külale, kuhu küüditati tema emapoolsed esiemad, ja teise oma vanavanavanaemale, kes suri seal 1949. aastal.

Linastused toimuvad 11. mail ja 8. juunil kell 16:00.

Puka raudteejaamas toimub Siberi mängude töötuba **“Puka-puka, mina prii!”**. Uurime, millest tehti Siberis mänguasju ja milliseid mängu mängiti. Lastepsühholoog räägib, milline roll on mängudel inimese arengule ja traumaga toimetulekul. **Kutsume ka publikut meiega mängima, töötoad toimuvad 12. mail ja 9. juunil kell 16:00.**

Risti raudteejaamas korraldame ürituse nimetusega **“Siberi kaja”**, kus laulame Siberi laule, jutustame lugusid ja joome põdrakanepi teed. Põdrakanep on oluline teetaim Siberis, kuid taime sümboolne tähendus avaldub ka selles, et see on esimene, mis tärkab metsatulekahjust laastatud maal. Püüamegi arutleda kollektiivse trauma paranemisvõimaluste üle ning uurime, kuidas on küüditamine mõjutanud nooremaid põlvkondi. **Üritus toimub juuni alguses, täpne kuupäev veel selgub.**

Oleme kunstiprogrammi raames märgistanud kõik 16 raudteejaama küüditamisrõngide sihtjaamade nimetustega. Näiteks Pukast on saanud Kaprat.

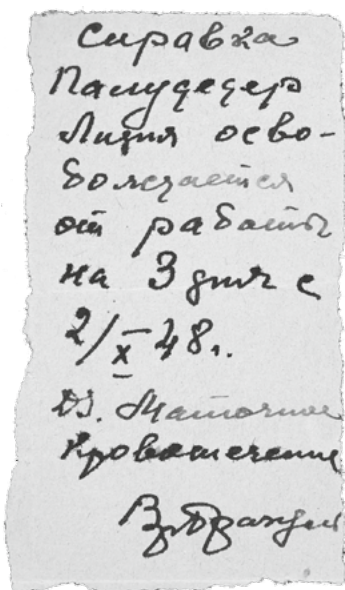
Foto: Ave Taavet.

Väike ajalugu

Paar rida raamatust „Küüditamine Eestist Venemaale...” VI köitest:

14. juunil 1941 arreteeriti Võrus ajakirjanik Arnold-Johannes Paluteder (1911-1991) koos abikaasa Lidiaga (1907-1991). Peagi läksid nende teed lahku, mees jõudis juba juuli keskel Sverdlovski oblasti Severurallagi, naine aga samal suvel Tomski oblastisse Nedostupnõi külla. Mees vabanes 1944. a. (komisjon leidis, et süüdimõistev otsus ei olnud põhjendatud, õiend rehabiliteerimise kohta anti 1976) ja saadeti samasse. Asumiselt vabanesid nad 1956. a. juunis.

Arhiivi on jõudnud näputäis enamasti väga väikesi pabereid: tõendeid, kvii-tunge Nedostupnõi küla kolhoosist ja arstipunktist, mõned fotod. Siia lisatud arstitõendi suurus on 8x 4 cm, paber on rebitud, kääre või nuga pole kasutatud. Ka muud tõendid on väikesed: 6x7 cm, 10x12 cm. Kõige huvitavam arhiivi sattunud dokumentidest on mitu korda ümber kirjutatud A. Palutedre vangikaaslaste märkmed teekonnalt Tallinnast laagrisse Sverdlovski oblastis:

„Vahistamine 14.VI ärasõit sadamast 16 VI kell 14 Koplast kell 14.45 Tartus 17.56. keskpäeval Irboskas 18.VI kell 20 üle piiri 19.VI kell 00.30 Moskvas 19.VI 14 väljumine Kaluuga suunas. 20.VI 02.00 Babõni. 20.VI 16.45 teekonna algus Jugnovasse (Juhnovkasse ?) 21.VI k.5.00 saabumine 21.VI 15.00. Viimased tulid juure 22.VI k.5.00. Esimene osa ohvitsere lahkus 28. kell 16.00. KÕ ettevalmistused. 29.VI lahkub teine osa ohvitsere. Juhnovkast äraminek 1.VII 04.00 14.15 Babõninos, 2.VII 02.15 18.00 rongi väljaminek Moskva suunas 2.VII 20.20.15 Kurovinajas. 3.VII 18.30 Murametsis, 4.VII Tsargats, siis 5.VI 06.00 ületame Volga 5.VII 3.50 Kaasanis, 6.VII 01.00 Artikus, 6.VII 12.00 ületame Vjatka, 6.VII 19.00 Ku..., 7.VII 13.00 Sarapli Krasnojarskis 8.VII 15.00 Sverdlovskis 8.VII 19.00 Smõtška 10.VII 8.00 Lahkumine vagunist 10.VII 16.00 Läbiotsimine 11.VII Sõit VII laagri 11.VII 18.05 Saabumine XII laagri 12.VII 0.30 Saabumine Gorilniki laagri 13.VII 030 Töö algab

14 Gorelnikus kände juurimas metsas 20.VII alates Puhkepäev läbiotsimisega 1.VIII riiete äravõtmine sama toimus 6.I/P 19.VIII 31.VIII täide ja kõhutõbe epidemia algas Fabritsnajas 3.IX viimased ülekuulatud saabuvad 20.I/p 8.IX kõik 20.I/p eestlased saabuvad Gorelnikusse, puhkepäev 1.X läbiotsimine 5.X läbiotsimine ja 5.X esimene lumi 19.X puhkepäev 18.X tööprigaadide ärasaatmine.”

Järgneb surnute nimekirj, neist 29 laagris 18.septembrist 25. novembrini, 3 ilmselt teel.

Surmaaajad on ilmselt ka muudes dokumentides, tuvastatud isikute samad surmaaajad on ka Memento väljaannetes.

Nagu näeme, oli kell selle sõidu ajal veel alles, kellad korjati ära laagris.

Perekond Paluteder sai kokku 1944.a. ja elas veel 12 aastat selles „kättesaamatus” külas. Küüditel sündinud poeg, kellele ei olnud võimalik nime panna, suri enne Siberisse jõudmist. Rohkem neil lapsi ei olnud.

Umbes samas mõodus dokumente kui 1948.a. arstitõend on arhiivis teisigi. 1954. a. oli olukord natuke muutunud, õnnestus lasta teha mõned fotod endast, oma saatusekaaslastest ja isegi kolhoosi „Novõi Bõt” lehmadest. 5. juunil 1956 otsustavad 128 kolhoosi liiget vabastada Arnold ja Lidia Paluteder kolhoosi liikmeskonnast „seoseservisliku seisukorraga”. Mõlemad olid juba üle 40. Aga kui nad oleksid olnud 30? 20. juunil võetakse Tomski vaksalis vastu pagas, selle Võrru vedu maksab 49.59 rubla. Reisijate juures sõidab kaasa ka üks koer. Head teed neile kolmele!

Arnold-Johannes Palutedrest on ka suuremaid dokumente. Omaette toimikud on Tartu Ülikooli üliõpilase toimik, süüdistustoimik, vara tagastamise toimik aastast 1990, veel mõned. Kuid nendest suurem on mälestusteraamat “Viis tuhat päeva”, mille Arnold-Johannes Paluteder pani kirja vanglakaaslaste õhutusel (ilm. 2005, 215 lk).

Aga ikkagi, kas väike ajalugu? Üks kümnetest tuhandetest eestlastest, kelle elu parimad aastad raisati sunnitööl ja armetuses, aga kes tulid tagasi koju. Nojah, kannatasid ju kõik NSV Liidu nimelise moodustise rahvad, kõige enam oli venelasi, sest neid oli kõige rohkem. Nende koguarvu ei tea keegi, mõõdetakse seda miljonitega. Aga iga inimene on ainukordne. Väikest ajalugu ei ole olemas.

Liivi Uuet
Riigiarhiiv

Ajalookonverents Rõhutud Aegade Päev

Murtud Rukkilille Ühing korraldas 22. märtsil Toompeal märtsiküüditamise 70. aastapäevale pühendatud rahvusvahelise ajalookonverentsi, mille kutsel seisab: Konverents on austusavaldus kõigile represseeritutele. Repressioonid ja okupatsioonivalitsus muutis paljude tulevikku ja unistuste täitumist. Kes ja kus võinuks me olla, kui noorusesse poleks jäänud nii palju kaotatud aastaid.

Konverentsi tervitasid Murtud Rukkilille Ühingu koostööpartnerite, erakondade esindajad.

Ettekannetega esinesid Murtud Rukkilille Ühingu esimees Enno Uibo, Tartu Ülikooli ajalooõppejõud Jaak Valge, kirjandusteadlane Tiina Ann Kirss, Jaan Tõnissoni Instituudi Kodanikuhariduse Keskuse juhataja Sulev Valdmaa, antropoloog Marika Alver rühmitusest SLED ja kommunikatsiooniekspert Simmo Saar.

Sõna võtsid teiste hulgas Läti represseeritute klubi Sarma esindaja Dzidra Mazīka, Leedu LEMENTIS-e esindaja Gintautas Alekna ja Eesti

Memento Liidu poolt Arnold Aljaste.

Läti ja Leedu mõttekaaslastega tehti koostööplaan ja allkirjastati ühispöördumine oma maa valitsuse ja Vene Föderatsiooni poole, milles öeldi:

“Tänavu möödub 70 aastat 1949. aasta märtsiküüditamisest. See õudne sündmus on jätnud sügava jälje meie ajaloolisse mällu. Me ei tohi neid sündmusi unustada ning peame sellest rääkima ka järeltulevatele põlvedele - ikka selleks, et minevikust õppida ning mõista, mis on kujundanud Balti riikide rahvaid just selliseks, nagu me praegu oleme.

Me ei süüdistaks kedagi ega mõista hukka, kuid meie õigus on nõuda, et:

1. Meil oleks võimalus vabalt külastada repressioonidega seotud kohti Venemaal.

2. Meil oleks ligipääs repressioonidega seotud arhiividele ning võimalus teha järelepärimisi.

3. Venemaa tunnistaks Balti riikide rahvaste küüditamisi ning leiaks võimalusi, kuidas tehtud kannatusi leevendada.

Memento esindajad käisid koos teiste represseeritute ühendustega Eesti juubeliaastat lõpetamas ja 101. aastapäeva tähistamas

26. veebruaril kogunesid mitmete represseeritute organisatsioonide liikmed Justiitsministeeriumi kutsel Eesti Vabariigi juubeliaastat kokku võtma ja isamaa 101. sünnipäeva tähistama. Kokku tuldi enamiku jaoks uues ja huvitavas kohas – Tallinna Loomaaia keskkonnahariduskeskuses.

Pidulikult aktusel kõlasid sõnavõtted, autasustati teenekaid inimesi. Kontsertosa sisustas Jassi Zahharovi võimas bassihääli. Kõik kutsutud said Eesti 100 meenemedali ning üleandmisel mälestuseks paraadfoto koos ministri-ga. Aktusele järgnenud kohvilaud ja vestlusringid pakkusid hea võimaluse mõtteid vahetada.

Üritusel osalesid oma esindajatega Eesti Vabadusvõitluse ja Vastupanuliikumise Mälestusliit, Eesti Endiste Metsavendade Liit, Eesti Vabadusvõitlejate Liit, Eesti Memento Liit, Murtud Rukkilille Ühendus ja peakorraldajana Justiitsministeerium.

TOIMETAJA VEERG

Rein Purje

Hea Memento rahvas!

Meie organisatsioon on saanud kolmekümneks, see on juba täiskasvanu iga. Me oleme püsinud kindlal teel. Nendele sihtidele ja mõtetele, mis sisalduvad Memento esimese esimehe Aadu Olli 1989 kirjutatud ja käesolevas Teatajas taas avaldatud sõnavõtus, saaksime ka tänasel päeval alla kirjutada – mina toimetajana eriti viimasele lõigule.

Nende kolmekümne aastaga oleme oma põhikirjalisi eesmärke järgides paljugi ära teinud: jäädvustanud mälestust nii mälestuskivides, mille ümber leinapäevadel koguneme ja mis möödujalegi meie ajalugu meelde tulevad, kui ka kirjasõnas tohutu mahuga “mustades raamatutes”, arvukates mälestusraamatutes, hulgal erineval viisil sõna võttes. Alustasime ERRB-s hiigelsuure andmebaasi loomisega, mis elab ja täieneb nüüd digimaailmas. Muidugi oleme Mementoga päris praktiliselt saatusekaaslasti koondanud, sellega mõistvat koosolemist ja tuge pakkunud.

Oleme seisnud represseeritute meelepidamise eest seadusandlikul teel, kus võimalik. Siin on meil läbi aastate olnud palju toetajaid, keda ükskõik täna ei jõuakski, viimase aja riikliku toe eest tahan avaldada tänu Isamaa erakonnale ning meid Justiitsministeeriumi kaudu kureerinud Urmas Reinsalule ja sotsiaalministeeriumis toetust tõhustanud Kaia Ivalle. Eriti südamlik tänu kõigile neile, kelle hea tahte ja suure töö tulemusena on meil nüüd väärikas Kommunismiohvrite memoriaal Maarjamäel.

Nüüd seisame moodsalt öelduna “uue väljakutse” ees – kuidas mälestuse elavana hoidmist noorematesse kättesse edasi anda. On hea meel, et noorte huvi kasvab, et on tekkinud sellised omaalgatuslikud ühendused nagu MTÜ Siberi lood Janeli Jallai eestvedamisel ja kunstirühmitus SLED, mille tegevusest saate lehes lugeda. Loomulikult oleme kõik märganud juba mitmel aastal leinapäevadel küünlaid süüdanud Tulipisarat ning õpilaste ja üliõpilasteorganisatsioone, seda, et auvalves seisavad kodutütred ja noorkotkad. Oleme näinud, mida teevad värsked jõud Vabamus ja kuidas edeneb Kogu Me Lugu. Leidkem ka oma ühendustesse noori, kes järgivad meie põhimõtteid, isegi olemata seejuures küüditatu lapselaps. Tegutseda Mementos - see oleks tõhus isamaaline kasvatus. Ärgem unustagem, et ladinakeelne sõna “memento” ei tähenda mitte ainult meenutamist, vaid ka hoiatamist. Ja elu on ärev, küllap ka siis, kui meid enam pole.

Sellest ja paljust muust saame rääkida Pilistveres, sündmusel, mida Arnold Aljaste nimetas tabavalt mementolaste perepäevadeks. Enne seda aga - kohtumiseni juunikuul leinapäeva tõsisel helistikul.

Tervist ja jaksu!

Memento ühendused õnnitlevad!

ALUTAGUSE

75

Kaie Kaldra

HARJUMAA

101

Eduard Kuuskor

98

Vally Evardson

96

Vilma Leitmäe

85

Õie-Julie Väärtnõu

Selma Sipelgas

80

Viive-Mai Kokka

Endel Kuldkapp

75

Maie Laansalu

Arvo Merilaid

Külli Ojasson

Juhan-Reinhold

Povel

Tõnu Randmere

70

Agu Käärrik

JÕGEVAMAA

85

Jaan Koll

Endla Käsnappu

Ants Mägi

Linda Mägi

Vaike Peets

Aleksandra Teema

Zoja Tsöpova

Vaike Õunappu

80

Aadu Koll

70

Leida Krõlova

Elvi Reidolf

65

Rosalia

Dimitrovskaja

Lembi Stamm

LÄÄNEMAA

90

Evi-Lidia Koplik

85

Andres Koppel

Helmi Siig

75

Helle Drjahlova

Sirje Tarve

PÄRNUMAA

95

Salme Põhako

90

Meeme Mäesalu

85

Silvia Toiger

80

Mati Kirikal

Milvi Kullerkupp

Eli Lepp

Aino Raid

Ljubov Rozova

Heidi Säde

Mari Vaino

75

Arne Lükepak

Lehte Tammel

70

Johannes Kass

65

Mare Haas

Mall Mäger

55

Aavo Jakobsoo

RAKVERE

90

Helge Baženova

Lea Sikkar

85

Leida Lambur

Helle Mäemets

Bernhard Nukka

Hindrek Tiimus

80

Laine Glaudun

Malle Nukk

Helje-Marie

Reisenbuk

Kerstin Sild

75

Lea Aun

70

Vaike Altvälja

Eha Küngas

Elle Laanepere

Sirje Nukka

65

Silvi Meriland

Helvi Sepajõe

Tiiu Tagamets

TALLINN

95

Heljo Orn

Karin Roosi

90

Miralda-Agnes Ellart

Ülo Kess

Juta Ristisaar

Erich Räämet

85

Elmar Aedna

Heido Ots

Aleksander Paia

Erika Palmipuu

Veronika Sadu

Kalev Tammeaid

80

Viivi Hallik

Reet Kodres

Lembi Ottisaar

Aime Põlendik

Ülo Rehemäe

Eevi Reinup

Olev Telga

Marju Toom

Kullo Vende

75

Laine Engli

Malle Jakobson

Tiiu Järve

Mai-Ruth Kõrgend

Tiiu Niinimaa

70

Maie Kaldmäe

Maie Kepp

65

Mare Tammerand

Anne Eenpalu

Karin Nelke

Aino Maidre

60

Evi Järvelaid

TARTU

95

Udo-Vello Lamp

90

Endel Abel

Virve Sillapuu

85

Edgar Õkva

80

Elmar Ilves

Mart Peik

Vaike Plank

Ants Roos

75

Evi Lond

Velli Pulk

Heli Siilbek

Rein Tidor

VILJANDIMAA

99

Eva Ganitševa

95

Harald Mäepalu

Irene Veersalu

85

Linda Parik

80

Aime-Helja Madsen

Arvo Madsen

Mall Must

Eire Tasak

Juhan Tasak

75

Kalju Mikkor

Tiiu Mutli

Ants Mäemees

Juhan Pill

Leili Tšernõšova

70

Pilvi Raismik

VÕRUMAA

90

Eha Mürk

85

Olev Pihus

Maire Rüütli

Vambola Savi

80

Maia Erikson

Maia Mamošina

Vello Parisalu

70

Kaie Paas

Peep Siimsaare

65

Hille Kanep

Kaja Roots

Endel Talv

Kalev Vähi

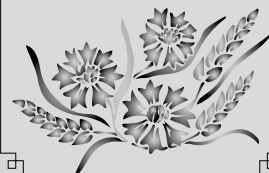
60

Leo Dolenko

Valentina Larionova

Eesti Memento Liit ja
kõik ühendused
õnnitlevad sekretär-
raamatupidajat

Laine Pernikut
80. sünnipäeval.

Tartu Memento korraldas 25. märtsil märtsiküüditamise mälestus- ja leinapäeva väljakujunenud tava järgides. Keskpäeval kogunesid mementolased, kaaskannatajad ja kaasvõitlejad Pauluse kirikusse. Kanti sisse lipud ning piiskop Joel Luhamets viis läbi väga südamliku mälestusteenistuse.

Seejärel liikusid arvukad osalejad mälestusmärgi "Rukkilill" juurde, kus asetati suurel hulgal küünlaid. Pärast hünni kõlamist sai sõna Tartu Memento esimees Enn Tarto, kes kuulutas välja leinaseisaku, selle lõppedes kutsus leinateenistust pidama EELK Peetri koguduse pastori Ants Toominga.

Järgnesid sõnavõttud ja pargade asetamised – Tartu abilinnapea Raimond Tamm, Kaitseliidu Tartu maleva ülem kolonelleitnant Kalle Köhler, Tartu Memento Tiina Marguse juhtimisel ja teised soovijad, toetavate organisatsioonide esindajad ja eraisikud.

Enn Tarto kutsus kõiki, kel veel jõudu, öhtul Raekoja platsile küünlaid süütama. Tartu Memento liikmed kogunesid puhkuseks lähedal asuvasse Kotka keldrisse, kus Tiina Margus selgitas paljusid probleeme.

Küünalde süütamine möödus suurepäraselt, mementolased abistasid põhilise töö teinud noori.

MTÜ Siberi Lood ootab kommunismiohvrite matmispaikade infot

MTÜ Siberi Lood on alates 2012. aastast kogunud märtsiküüditatute matmispaikade infot ning jõudumööda püstitanud mälestusmärke Siberi mulda maetud küüditatud eestlastele. Senise tegevuse käigus oleme paigutanud mälestustahvlid 6 rajooni kalmistutele: Altai, Beja, Ust-Ordõnski, Idrini, Šira ja Karatuzi.

Eelmisel suvel sai käidud Šira rajoonis Kommunari külas, kuhu peaks olema maetud kümme eestlast. Õnneks leida üks kena kalmukivi. See oli küll pikali ja samaldunud, aga juba kaugelt andis võimalikust leiust märku laanesõnajalg, mida ma Siberi kalmistutel kunagi varem näinud ei ole.

Paul Ney kalmukivi Kommunari küla kalmistul.

2019. aasta suvel plaanime teha mälestusmärgid Balah-ta, Minusinski ja Tuluni rajoonidesse.

Nüüd, kui reisimine on majanduslikel põhjustel järjest rohkem kättesaadav, on oluliselt suurenenud nende eestlaste arv, kes on huvitatud oma esivanemate elukohtade ja

matmiskohtade külastamisest Siberis. Sellest annab selgesti märku ka see, et järjest enam pööratakse meie poole palvega, et jagaksime infot, millises seisus on vanad kalmistud ja külad, kuidas planeerida reisi jne.

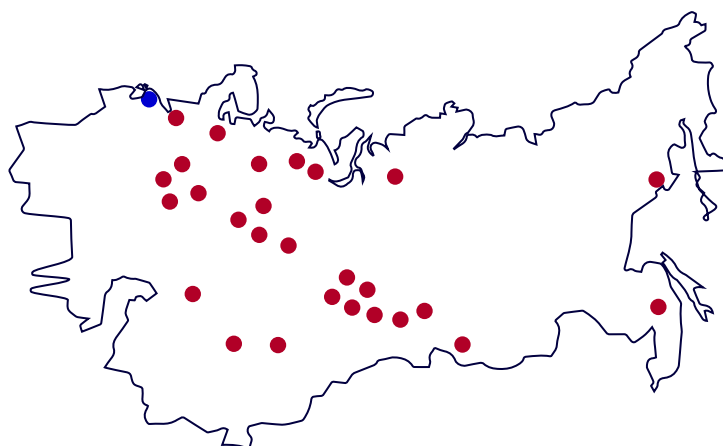
Hetkel on meile teada umbes viiendik märtsiküüditatute matmispaikadest.

Sel aastal liidame oma andmebaasi www.memorial.ee elektroonilise kommunismiohvrite memoriaaliga. Tulevikus on võimalik leida matmispaikade info iga isiku kirje juurest elektrooniliselt memoriaalilt. Nii on kindlustatud, et kogutud info jääb alati kättesaadavaks.

Kogutud matmispaikade infoga saab seni tutvuda veebilehel www.siberilood.ee

Tänu meie headele sõpradele põles märtsiküüditamise aastapäeval küünal Belõi-Jari küla kalmistul oleva Altai rajooni maetute mälestusmärgil.

**KOMMUNISMIOHVRITE
MATMISPAIGAD
VÕÕRSIL**

anna teada matmispaigast:
info@siberi.ee
522 9093 - Janeli Jallai
5627 4817 - Otu Jallai